

DONANMAMIZIN İLK AY SINIFI DENİZALTILARINA GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İSİM VERMİŞTİ

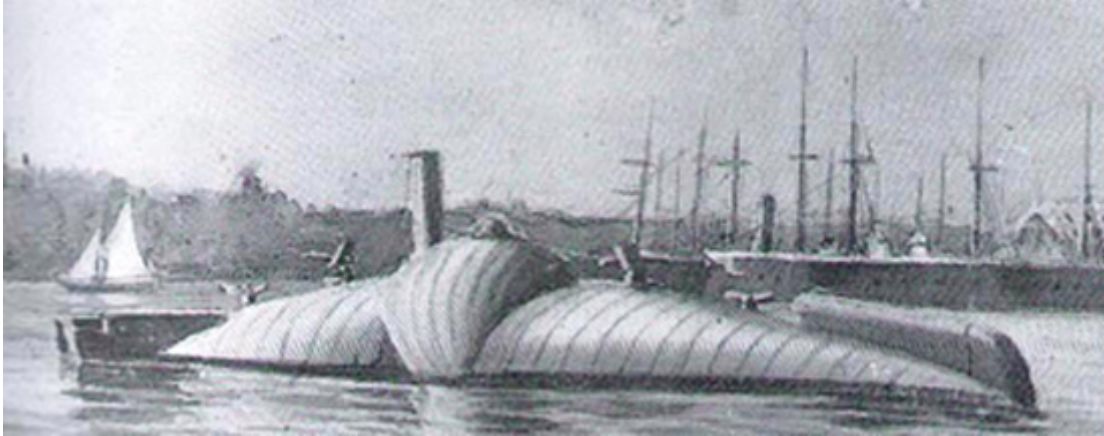
Türklerin denizin altında hareket eden bir cisimle ilk kez 1719 yılının sonbaharında, Haliç'te saltanat kayıkları ve sandallar ile gezinti yapanların mavi sulardan dev gibi bir timsahın çıktığını görerek korkuya kapılarak, bir an önce kendilerini kıyıya atmaları ve sahilde toplanan İstanbullularında korku içinde birbirlerine bu cismi göstermesi ile tanışmıştır.

Aynalıkavak Kasrı'nın önüne gelen bu timsah görüntüsündeki bu cisim aslında sarayın Baş Mimarı İbrahim Efendi tarafından Padişahı III. Ahmet'in oğullarının sünnet düğününün dillere destan olması ve yıllarca konuşulması için tasarlanmıştır. İbrahim Efendi'nin bu tasarımı ilk Türk denizaltısıdır

Türklerin ilk kez deniz savaşlarında kullanılacak denizaltıya sahip olma çabası ise aslında Yunanlılara karşı denge sağlama politikasının bir sonucu olarak gündeme gelmiştir. Padişah II. Abdülhamit'in yayınladığı;

“...Nordenfelt'in icadı, bir torpido atar, sekiz saat su altında kalır. 9.000 lira kıymetinde ve hiçbir devlette şimdiye kadar emsali olmayan ilk denizaltı gemisinin Yunanlılar tarafından mubayaa edilmesi üzerine, aynı geminin islah olunmuş ve üçer torpido atan cinsinden, parası hazine-i hassadan ödenmek, iki buçuk ay zarfında İstanbul'da teslim edilmek şartıyla, beheri 11.000 sterlin kıymetinde iki denizaltı gemisinin satın alınması...”

Şeklindeki İrade-i Seniye (Padişah Emri)'de de görüldüğü üzere, Türklere karşı kullanılmak üzere Yunanistan'ın iki denizaltı sipariş etmesi üzerine bu gemilerin alınmasına karar verilmiştir.

İstanbul Tersanesi'nde 1886 tarihinde inşa edilen ilk Türk denizaltısı ABDÜLHAMİT

Osmanlı Devleti'nin Yunanlıların silahlanma çabalarını dengelemek için sipariş verdiği İsveç yapımı Nordenfelt denizaltıları, Yunan versiyonu olan denizaltıya nazaran daha gelişmiş imkânlara sahipti.

Denizaltıların stratejik bir silah olduğunun bilinciyle, Padişah II. Abdülhamit'in, parça ve ana aksamalarını yurt dışından temin ederek Nordenfelt patenti ile İstanbul Tersanesinde inşa ettirdiği bu denizaltılardan birincisi 1886, ikincisi ise 1887 tarihinde denize indirilmiştir.

Birincisine Abdülhamit ikincisine ise Abdülmecit ismi verilerek 22 Mart 1888 tarihinde donanmaya katılmışlardır. Böylece Türkler, denizaltı dünyasına oldukça hızlı girmiş ve teknik eksikliklere rağmen o döneme göre oldukça başarılı sonuçlar almışlardır.

Türklerin suların altındaki bu olağanüstü mücadelesi, ne acıdır ki Osmanlı Devleti'nin çöküş ve parçalanma sürecine girmesi nedeni ile hızını kaybetmiş; mali ve idari sorunların da etkisi ile öncü denizaltı gemilerimiz önce Haliç'te kaderlerine terk edilmiş; 1910 yılında ise hizmet dışına çıkarılmıştır.

Denizaltı alım çabalarına XX. Yüzyılın başında devam edilmiş, fakat olumlu sonuç alınamamıştır. Denizaltı gemimiz olmaksızın girdiğimiz Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915 yılında Marmara'da periskopu parçalanan ve satha çıkmak zorunda kalan Fransız *Turquoise* denizaltı gemisine el konulmuştur. Bu gemi savaş süresince *Müstecip Onbaşı* adı ile hizmet vermiş, savaş sonrası ise mütareke gereğince Fransızlara iade edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda, müttefikimiz olan Almanlar 10 denizaltı gemisi vereceklerini beyan etmelerine; hatta bunların üzerine Ay Yıldız işaretlerini de koymalarına rağmen hiçbir denizaltı alınamamış, fakat Cumhuriyetin kurulmasına kadar geçen dönemde, denizaltıcı personel yetiştirme faaliyetlerine önem verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde ilk denizaltı alma teşebbüsü, 1924 yılında gerçekleşmiştir. Üç kişilik bir heyet Fransa, Hollanda ve İsveç'e giderek gemileri tetkik etmiş; Türkiye'nin ticari ilişkileri de göz önünde tutularak Hollanda'dan denizaltı alınmasına karar verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Yeni Gemilerinden I. İnönü Denizaltısı

Hollanda'nın Fejenoord Tezgâhlarına 1925 yılında sipariş verilen, 519 ton su üstü ve 674 ton sualtı tonajında olan iki denizaltı gemisi, Türkiye'ye gelmiş ve *I. İnönü* ve *II. İnönü* isimleri verilerek 9 Haziran 1928 tarihinde Dolmabahçe önlerinde yapılan tören ile Deniz Kuvvetlerine katılmıştır.

Daha sonra İtalya ile 1929 yılında yapılan anlaşma gereğince Trieste yakınındaki Monfalcone Tezgâhlarında inşa edilen iki adet hücum denizaltısı 1931 tarihinde Türkiye'ye getirilerek birine *Sakarya (1)* diğereine de *Dumlupınar (1)* isimleri verilerek göreve başlamışlardır.

Daha sonra denizaltı filosu teşkilatında bir değişiklik yapılarak "Denizaltı Filotillası Komodorluğu" 1935 yılında kurulmuş ve denizaltı gemileri bu filotillaya bağlanmıştır.

Alman Germania Werft Firması, İspanya'nın Cadiz Echevarriceta Tezgâhlarında İspanya için inşası bitmekte olan E-1 isimli denizaltıyı İspanya'nın iç siyasetinin bozulması ve İspanyol İç Harbi nedeniyle 1936 yılında satışa çıkarmıştı.

O sırada Deniz Harp Akademisi'nde öğretmen olarak bulunan Von Arnauld De Laperie aracılığıyla bu geminin satılığa çıkarıldığı öğrenildi. Genel Kurmay Başkanının emri ile Deniz Müsteşarlığı bu işin tetkiki için Ankara'da Bnb. Zeki Işın başkanlığında Denizaltıcılardan oluşan bir heyet kurdu. Geminin getirilen resimleri tetkik edildi ve Germania Werft firmasının temsilcileri Ankara'ya davet edilerek bilgi alındıktan sonra alınmasına karar verilen bu denizaltıya 29 Aralık 1936 tarihinde Valencia'da Türk Sancağı çekilerek *Gür* adı verilmiştir. *Gür (1)* denizaltısı, Türk Bayrağı altında Alman personel ve Türk 4 çekirdek personeli ile Türkiye'ye gelmiştir. Geminin derin su dalışı ve çeşitli tecrübeleri Bostancı ve Adalar açıklarında yapılan *Gür (1)* denizaltısı 1949 yılına kadar hizmette kalmıştır.

Dumlupınar (1) ve Sakarya (1) Denizaltıları

1936 yılında Almanya'ya Germania Werft I.V. S. Firmasına ikisi Alman Krupp Tersanelerinde, ikisi Taşkızak Tersanesinde inşa edilmek üzere 4 adet "Ay" sınıfı denizaltı siparişi verilmiş ve 11 Haziran 1936 tarihinde Ankara 2. Noterliği'nde Türkiye Cumhuriyeti adına Milli Savunma Bakanı General Kazım Özalp ile Müteahhit firmalardan Hollanda'da Lahey şehrinde N.V. Ingenieurskantoor Voor Scheepsbouw adına Vagner ve Almanya'da Essen şehrinde Ferrostahl Aktiengesellschaft firması adına Verner Sulc tarafından, kısaca aşağıdaki şartları taşıyan sözleşmeyi imzalamışlardır;

Almanya'da inşa edilecek bir hücum denizaltı gemisi 3.405.000 ve bir mayın denizaltı gemisi 3.755.000 Hollanda Florini, Türkiye'de monte edilecek iki adet hücum gemisinin fiyatı 8.223.000 Hollanda Florini 16 adet D.W.K. Torpido fiyatı 354.000 ve mecmu 15.737,000 Hollanda Florini olarak tespit edilmiştir. Ayrıca her gemide 4 başta 2 kıçta bulunan 6 torpido kovani dolu teslim edilecektir.

Almanya'da inşa edilecek hücum denizaltı gemisi 26 ayda, Almanya'da inşa edilecek olan mayın denizaltı gemisi 30 ayda, Türkiye'de inşa edilecek birinci hücum denizaltı gemisi 40 ayda ve Türkiye'de inşa edilecek ikinci hücum gemisini de 42 ayda tecrübeye hazır bulunduracaklardır.

Türkiye’de inşa edilecek iki geminin deniz tecrübeleri için müteahhit, bir kumandan bir başçarkçı on dört makinist ile dümenci ve telsizci temin edecek diğer lüzumlu personel, hükümetimiz tarafından temin edilecektir. Gemilerin alınmasından itibaren başlayan bir senelik garanti müddeti zarfında gemilerde bulunmak ve bütün masrafı müteahhide ait olmak üzere yeteri kadar garanti mühendisi ve personeli bulundurulacaktır.

Keza Türkiye’de yapılacak gemilerin inşasında kullanılacak işçilerin en az %75’i Türk olacaktır. Makine ve teçhizatın montesinde kullanılacak işçilerin en az %30’u Türk olacaktır. Bütün ustabaşları yabancı olabilecek fakat her ustabaşının yanında yetenekli, Türk inşaat komisyonunca uygun görülecek bir Türk işçisi bulundurulacaktır. Muhasebede, kontrolde ve diğer konularda kullanılacak memurların en az %50’si Türk olacaktır.

Bu arada denizaltı filosu teşkilatında da tekrar değişiklik yapılmış Denizaltı Filotillası Komodorluğu 20 Ağustos 1936 tarihinde lağvedilerek, bu filotillanın yerine Denizaltı Filosu Komutanlığı kurulmuştur.

Ulu Önder Atatürk tarafından isimleri verilen bu gemilerden; 934 ton suüstü ve 1210 ton sualtı tonajında olan hücum denizaltıları *Atılay (1)* ve *Yıldırım (1)* Taşkızak Tersanesi Valde kızaklarında montajı yapılacaktır, aynı tonajda olan hücum denizaltısı *Saldıray (1)* ile 1044 ton suüstü ve 1357 ton sualtı tonajında olan mayın denizaltısı *Batıray* ise Almanya’da inşa edilmiş, *Atılay*, 19 Mayıs 1939 tarihinde Haliç’te denize indirilmiştir.

Almanya’da inşa edilen *Saldıray (1)* Alman bayrağı altında, savaş öncesi siyasi gerginlik nedeniyle yeterli Alman personel bulunmadığından, Türk personele de sorumlu görev verilerek Türkiye’ye getirilmiş ve 5 Haziran 1939 tarihinde Haliç’te yapılan törenle Deniz Kuvvetlerine katılmıştır

Yıldırım (1) ise, 28 Ağustos 1939 tarihinde Haliç’te denize indirilmiş; ancak savaşın başlaması üzerine Alman mühendislerin Türkiye’den ayrılması ve iki ana dizelinin henüz yurda gelmemesi nedeniyle inşası yarım kalmıştır. *Yıldırım*, 1940 yılında Gölcük Tersanesine getirilmiş ve 1944 tarihinde hizmete girmiştir. Denizaltıcılık tarihimizde inşası, liman ve seyir tecrübeleri hiçbir yabancı uzman olmadan tamamıyla Türk mühendis ve işçileri tarafından yapılan ilk denizaltı gemisi *Yıldırım*’dır.

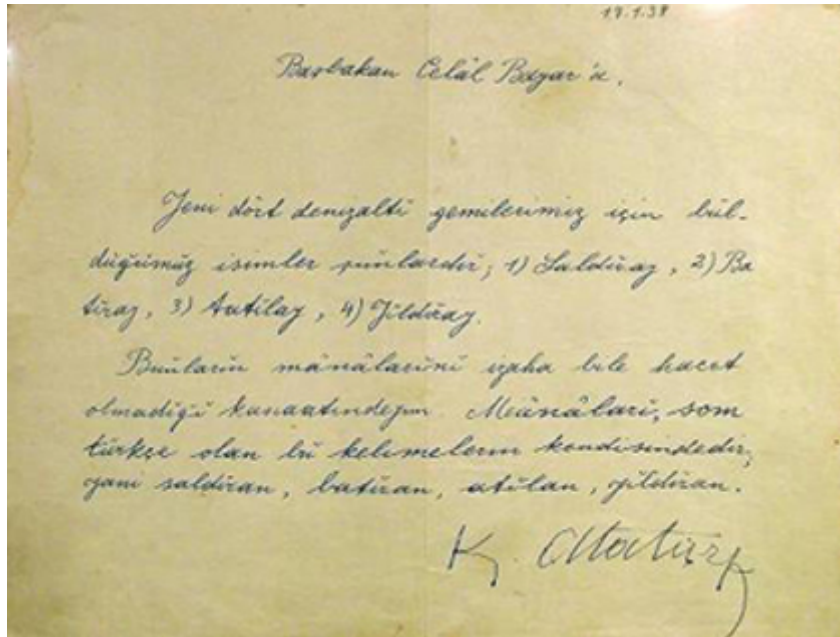
Almanya'da inşa edilen Batıray'a savaş nedeniyle Almanya tarafından el konulmuştur. UA ismi ile 20 Eylül 1939 tarihinde Alman Deniz Kuvvetlerinde hizmetine başlayarak İkinci Dünya Savaşı'na katılan denizaltı, 3 Mayıs 1945 tarihinde Kiel Tersanesi'nde kendi kendini batırmıştır.

Atılay (1), 14 Temmuz 1942 tarihinde Çanakkale Boğazı çıkışında mayına çarparak batmış; 6 subay, 17 astsubay ve 16 er olmak üzere toplam 39 denizaltıcımız şehit olmuştur. *Saldıray (1)* ve *Yıldıray (1)* denizaltıları 1958 yılına kadar hizmette kalmıştır.

Deniz Kuvvetlerinde gemilerin isimleri gelenek olarak dışarıya sipariş edilen gemilerde sipariş edildiğinde, kendi tezgâhlarında inşa edilenler için ise gemi denize indirilmeden önce verilerek denize indirilmekte idi.

Cumhuriyet Donanmasının ilk "Ay" sınıfı denizaltı gemilerini oluşturacak olan bu dört denizaltı gemisine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan Celal Bayar'a kendi el yazısı ile yazmış ve imza atmış olduğu belgede de görüldüğü üzere *Saldıray*, *Atılay*, *Batıray* ve *Yıldıray*'ı uygun görmüş ve bu istek Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından da değerlendirilerek gemilere bu isimler verilmiştir.

Deniz tarihimiz açısından önemli bir konu olan bu olayda, yeni sipariş verilecek olan bu gemilere isimlerinin verilmesi amacıyla Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Dünyanın yeni bir genel savaşın eşiğinde olduğu bir tarihte 17 Ocak 1938 tarihinde kendi el yazısı ile yazmış ve imzalamış olduğu bu belge ile Atatürk tarafından denizaltılara öz Türkçe isimler verilmesinin yanında, tavsiye ettiği isimlerin anlamlarını da düşünecek olursak Türk devletinin izlediği ve bundan sonra da izleyeceği dış siyaset de nasıl bir yol takip edileceğinin mesajını da görmekteyiz.

Bu mesaj bizzat Atatürk'ün "yurtta barış dünyada barış" diye kısaca ifade ettiği dış siyaset prensibinin her ne şekilde olursa olsun teslimiyetçi bir barış olmadığına da mesajı idi. Şöyle ki isimlerden de açıkça anlaşılacağı gibi gerekirse atılan, saldıran, batıran, yıldıran olmaktan çekinilmeyeceğinin de bir ifadesidir.

Resimde de görüldüğü gibi Atatürk'ün kendi el yazısıyla ve imzasıyla, dönemin Başbakanı Celal Bayar'a yazmış olduğu, donanmaya yeni alınacak olan "Ay" sınıfı denizaltıların isimlendirilmesiyle ilgili mesajının yer aldığı 20.5x27 cm. boyutlarındaki bu

direktif ait olduğu yerde İstanbul Deniz Müzesi'nde ziyaretçilerin görebilmesi maksadıyla teşhir edilmektedir.¹

KAYNAKÇA

1. METEL, Raşit; **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.
2. -----; **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, İstanbul, 1960.
3. -----; "Denizaltıcılık Tarihimiz", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 17, İstanbul, 1969.
4. -----; "Denizaltıcılık Tarihimiz", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 18, İstanbul, 1969.
5. SÖZER, Vural; "İlk Türk Denizaltısı 80 Yıl Önce İsmarlanmıştı", **Hayat Tarih Mecmuası**, Cilt 2, Sayı: 10, 1 Kasım 1965.
6. ŞARMAN, Kansu; "Tahtelbahr'lar Marmara'da", **Popüler Tarih Dergisi**, Haziran, 2003.
7. TENGÜZ, Hüsnü; **Osmanlı Bahriyesi'nin Mazisi**

---

¹ Piri Reis Araştırma Merkezi Şube Müdürü Öğ.Kd. Bnb. Ersan Baş tarafından hazırlanan bu makale **Deniz Kuvvetleri Dergisi**'nin Kasım 2005 Tarihli 594. Sayısında Yayınlanmıştır: ss. 12-17.